

Obsah

Úvodem ■ 11

Namlouvání a láska

Dětské lásky ■ 17

Hry na lásku a svatbu ■ 17

„Pacholčení“ a „dívčení“ ■ 22

Namlouvání a láska věku panenského a mládeneckého ■ 25

Chasa v projevech sebevědomého mládí ■ 25

Polarity v orientacích lásky ■ 34

Panenství a mládenectví v milostných vztazích ■ 37

„Zkoušky poctivého spaní“ – péče o ctnost a mravnost ■ 42

Panenství a mládenectví ve znacích a symbolech ■ 47

Zálety a dostaveníčka ■ 51

Svízele přespólních lásek ■ 60

Staromládenectví a staropanensství – život v ústřích ■ 67

Tělo jako milostná výzva ■ 72

Krása ztvárněná tradicí a přírodou ■ 72

Půvab dívčího zevnějšku v přitažlivosti pohlaví ■ 79

Lidová erotika v šifrách namlouvání a lásky ■ 87

Řeč lásky ■ 91

Obraznost slovní a písňové lyriky ■ 91

Milostná korespondence ■ 97

Dary lásky ■ 100

Čas příznivý láskám ■ 111

Máje – znamení lásky a soudržnosti ■ 111

Velikonoční oslavy ■ 117
Zakončení sklizně ■ 125
České posvícení a moravské hody ■ 127
Přástky ■ 128
Vánoce, štěpánské a novoroční oslavy ■ 133
Masopust v milostných hrátkách ■ 136
Muziky ■ 139
Poutě a jiné příležitosti ■ 143

Magie ve službách touhy a lásky ■ 146

Tajemství prolínání světů ■ 146
Kouzelná moc bylin a koření ■ 150
Zvířecí komponenty v úkonech a praktikách ■ 157
Čarování pomocí tělesných sekretů ■ 159
Talismany a amulety ■ 161
Prostředky k vyvolání nenávisti a pomsty ■ 161
Přírodní živly v praktikách magie ■ 163
Magická síla slov ■ 165
Bohyně a zaříkavačky ve službách náklonnosti ■ 167
Předvídání osudu – mezi magií a pověrou ■ 169

Katolické nebe ve víře zamilovaných ■ 182

Námluvy a svatba

Obraz svatby jako sociokulturního ztvárnění lásky

Láska v proměnách věků ■ 191
Projevy kontinuity ■ 193
Prolínání hodnotových norem
a potřeb společenství a rodin ■ 198

Předsvatební čas ve znamení lásky a úcty k tradici

Výběr partnerů v strategii rodinných zájmů a potřeb ■ 205
Nevěsta a ženich v tradiční perspektivě „dobrého života“ ■ 205
Dilema lásky a majetku ■ 209
V co věříš a odkud pocházíš... ■ 213

Námluvy v rituálním kontextu tradiční svatby ■ 218

Ohledy (*zpyty*) aneb ověřování rodinných poměrů a šancí ■ 218

Svatební smlouvy ■ 220

Věno – pojistka manželské lásky ■ 222

Výbava – projev rodinné odpovědnosti a lásky ■ 224

Námluvy jako rituální akt ■ 226

Církevní ohlášky – zveřejnění svatebních úmyslů ■ 232

„Posílá tě vobrázky, hda budeš mít vohlášky...“ ■ 232

Svatební obřadníci ■ 237

„Jsem družba zjednaný, k vám posel vyslaný...“ ■ 237

Síla slov, písní a úkonů v svatební režii družby ■ 241

Zvaní na svatbu ■ 248

Role „zváčů“ v lidové etiketě ■ 248

Obřadní proslovy – výraz úcty a sounáležitosti ■ 251

Svatební darování ■ 254

Dary nevěstě ■ 254

Solidarita a vzájemnost ■ 258

Svatební oblečení – příslušnost ke stavu a znakům kulturní identity ■ 260

Loučení s dívčí a mládeneckou svobodou ■ 271

Svatba – splétání pout manželské lásky

Ženich jede pro nevěstu ■ 277

Nevěsta v komůrce, ženich přede dveřmi... ■ 277

„My nevěstu máme, vám ji nevydáme...“ ■ 283

Odpros a rodičovské požehnání ■ 287

Církevní oddavky ■ 292

„Už mou milou do kostela vedou...“ ■ 292

Kostel jako prostor posvátného slibu a lidových zvyků ■ 300

„Už se navracíme z toho chrámu Páně...“ ■ 302

Zahrazování cesty v svatební obřadnosti ■ 308

Svatební hostina ■ 313

Svatební stoly jako stvrzení manželského svazku ■ 313

Hojnost a symbolika jídla ■ 320

Svatební veselí v průběhu stolování ■ 327

Svatební pečivo v lidové tradici ■ 335

Pečivo jako prostředek svatební komunikace ■ 335

„Nevěstinský“ koláč a stromek –

symbol ctnosti a pomíjející identity ■ 337

Čepení – obřadní proměna nevěsty ■ 344

„Za zelený věneček, daly jsme ti čepeček“ ■ 344

Ritualizace přechodu mezi vdané ženy ■ 356

Ukládání na lože ■ 362

Rozporné vnímání obřadního aktu ■ 362

Uvádění nevěsty jako svědectví

„konzumu“ manželství ■ 363

Cesta k novému domovu ■ 371

Převážení nevěstiny výbavy ■ 371

Obřadní příchod a přijetí nevěsty do nového domova ■ 379

Svatební a posvatební čas v slavení a zábavách ■ 387

Svatební tance a taneční hry ■ 387

Uvolněná erotika zábavných hrátek ■ 391

„Popravky“ – posvatební hostiny a zábavy ■ 396

Závěrem ■ 399

Výběr z literatury a pramenů ■ 403

Seznam vyobrazení ■ 411

Resumé ■ 416

Resümee ■ 418

Резюме ■ 420

Namlouvání a láska věku panenského a mládeneckého

Chasa v projevech sebevědomého mládí

*Dokud je chlapík svobodný,
všude je svým pánem,
a jak se jednou ožení,
smrti naší ámen.*

(Kubín, České Kladsko, s. 41)

Chasa tvořila ve vesnickém společenství osobitou, věkově vymezenou skupinu, jejíž postavení se zakládalo na uznání jejích samostatných funkcí uvnitř společenství. Chasníkem se stával výrostek v době, kdy jej hospodář přibíral k těžší práci náhradou za čeledína, a dívky dorůstající na vdávání vykonávaly již stejné práce jako děvečky. Za práci doma však nebývalo zvykem je odměňovat. Až do druhé poloviny 19. století (do osmdesátých až devadesátých let) platilo, že otec (děd nebo jiný nejstarší mužský člen rodiny) měl výhradní právo rozhodovat o chodu rodiny i konečné slovo při výběru partnera. Tento stav zachytil ve své kronice selského rodu Jan Herben: *Všecko v domě chodilo po vůli starého: děti i vnuci musili poslouchat, jak jenom mrkl očima. A když starý řekl: „Hanyšo, broumovský Hrabec by tě chcel“, volky nevolky děvče se podrobilo vůli otcově.*¹ Podobné poměry panovaly v rodinách až do druhé světové války, ba i později: *Ve všem jsme musely na slovo poslouchat a to i ve starším věku, protože dříve byl mladý člověk dospělým až v 21 letech. Volného času nebylo, někdy ani v neděli. Na tancovačky jsme nesměly samy chodit...*²

Taková situace platila i mimo domov, jak svědčili pamětníci z obcí jihočeských Blat. Ještě počátkem 19. století zde měl právo šenku pouze rychtář (představený obce), do jeho světnice „za sousedské stoly“ chodili jen hospodáři. Také se u něj konaly taneční muziky, při nichž však

¹ Herben, J.: Do třetího a čtvrtého pokolení 1. Praha 1963, s. 281.

² Veselská, J.: „Neměla jsem lehký život, ale ničeho nelituji...“ Život vesnických žen ve vzpomínkách. Národopisný věstník XXVI (66), 2007, s. 21.

dospělá chasa, měla-li chuť na pivo (ale neměla peníze) musela v létě sedět a popíjet venku u studny. V zimě se menší pitka odbývala buď na rychtě v síni, nebo někde ve stavení, a to jen tehdy, když chasníci měli peníze na celý soudek.³

Rozdílná pozice dospívajících chlapců a dívek je patrná i v terminologii; zatímco stav muže v tomto období označoval výraz „mládenectví“, pro dívky neexistuje v češtině vhodný ekvivalent odpovídající např. slovenskému „dievčensťví“. Na Moravě i v Čechách se však říkalo, že od určitého věku (přibližně kolem 15 let) se děvčata začínají „dívčit“, tj. začínají si jich všimát chlapi. Dospívající mládež obojího pohlaví měla vedle obecného označení *chasa* (kterou ale na Nymbursku rozuměli jen mladou služebnou čeleď) i jiná pojmenování, např. na Podluží *sloboda* (svobodný muž byl *slobodák* a ženatý *mužák*). Regionální či místní termíny pro děvče byly např. *d'ouka*, *mladice* (Kladsko), *děvucha*, *dívka*, *děvčica*, *cérka* (Valašsko), pro chlapce *pacholek*, *chasník*, *šohaj*, *synek*, *ogar*. Na jihovýchodní Moravě (podobně jako na západním Slovensku) říkali chlapi také *chauan* a dívky *hepa*, což však mělo pejorativní význam. O milenecké dvojici se mluvilo jako o *galánovi* a *galánce*, *frajírovi* a *frajírci*, *párníkovi* a *párnici* (na Slovácku). Chlapi a někde i dívky se dále rozlišovali podle věku, např. na Kladsku nazývali výrostka *mládek* (*mladák*), na Nymbursku jmenovali děvče, jež opustilo školu, *chlupka*.⁴ V okolí Uherského Brodu a Uherského Hradiště byli chlapi až do odvodu (a zároveň i děvčata do 16 let) zváni *cucáci*, *podřičičňáci*, *kobylinčáři*, *slepíčáci*, *kaštánci*, na Luhačovickém Zálesí *želichovjané* nebo *metláře* (protože dělali na pastvě metly), na Kyjovsku *kaštánci*, *podškubci* nebo *podrůžnata* atp. Jinde říkali hochům do 18 let *podjařina*, od 18 do 19 let *stará vojna*, ve 20 letech *legrúti*, ve věku 21–23 let *mladá vojna* a od 24 let *stará vojna*. I v tomto názvosloví existovaly ještě místní rozdíly. Např. v Nové Vsi u Uherského Ostroha rozeznávali zase mladší chasu, *podlegrúty* (19leté), *legrúty* (20leté do odvodu), *vojáky* (odvedence), *starší chasu* (nevojáky) a *orlábničky* (vysloužilé vojáky do ženitby). Rozdělení mužské mládeže mělo svůj význam při muzikách, na nichž mívaly jednotlivé skupiny svá sóla a možnost předvést se s vyvolenou dívkou.

Mentalitu mladého muže ve věku chasníka na Slovácku charakterizoval Jan Húsek: *Mládenec na Slovácku má tři vášně: lásku k pěkným koním, touhu po hodně (hezkké) galánce, dychtivost po krásném kosárku*

³ Frolík, V.: Ze sousedského zřízení na Blatech. In: Weiss, K.: Český jih a Šumava 14–15, IV, 1941, s. 95.

⁴ Hajný, A.: O chase. Český lid 9, 1900, s. 321.